

TA'LIM TASHKIL ETISH SHAKLLARI VA TURLARI

Oltiboyeva Farangiz Jahongirovna

Samarqand Davlat Chet tillari Instituti 2-kurs talabalari

Gmail: f25379831@gmail.com

Sattarova Dilrabo Ikrambayevna

Ingliz tili kafedrası assistent o'qituvchi

Gmail: Sattarovadilrabo25@gmail.com

Annotatsiya: Bugungi kunda ta'limni tashkil etish shakllari va turlari, o'quv jarayonining samaradorligini ta'minlash va talabalarning ehtiyojlariga moslashish uchun muhim ahamiyatga ega. Ta'lim shakllari odatda an'anaviy va innovatsion usullarni o'z ichiga oladi. An'anaviy shakllar o'quvchilar bilan darslar, ma'ruzalar, seminarlarda ishlashni o'z ichiga oladi. Innovatsion shakllar esa, masalan, onlayn ta'lim, interaktiv mashg'ulotlar va loyihalar orqali ta'limni tashkil etishga qaratilgan. Ta'lim turlari esa umumiy, maxsus va professional ta'limga bo'linadi. Umumiy ta'lim – keng qamrovli bilimlarni berishga mo'ljallangan, maxsus ta'lim esa ma'lum soha yoki fan bo'yicha chuqur bilim olishni ta'minlaydi. Professional ta'lim esa kasbiy faoliyatga tayyorlashni o'z ichiga oladi. Har bir ta'lim turi va shakli talabaning yoshi, bilim darajasi va ehtiyojlariga qarab o'zgaradi, shuningdek, zamonaviy texnologiyalar va pedagogik yondashuvlar ta'limni yanada samarali va qiziqarli qilishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: Ta'limni tashkil etish, ta'lim shakllari, ta'lim turlari, an'anaviy ta'lim, Innovatsion ta'lim, onlayn ta'lim, interaktiv ta'lim, loyiha asosidagi ta'lim, umumiy ta'lim, maxsus ta'lim, professional ta'lim, pedagogika ta'lim texnologiyalari.

KIRISH

Ta'lim – bu insonning intellektual, ma'naviy va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlaydigan va uning olamini tushunishga yordam beradigan jarayondir. Ta'limni tashkil etish shakllari va turlari talaba va o'qituvchi o'rtasidagi munosabatlarni, ta'limning maqsad va vazifalarini, uni amalga oshirish usullari va vositalarini ko'rsatadi. Har bir ta'lim tizimida turli shakllar va turlar mavjud bo'lib, ular o'zgarib turadi, quyidagi asosiy shakllar va turlarga ega.

1. Ta'limni tashkil etish shakllari

Ta'limni tashkil etish shakllari – ta'lim jarayonini qanday tashkil etishni belgilaydi, ya'ni o'quvchilar va o'qituvchilar o'rtasidagi aloqalar qanday bo'lishi, ta'limni qanday usullar bilan amalga oshirish va o'quv dasturlarini qanday tuzish kerakligini belgilovchi mexanizmlar.

- Sinfidagi ta'lim (dekoncentratsiyalangan): Bu shaklda ta'lim jamoaviy asosda, bir necha o'quvchilar birga o'qitiladi. Ushbu shaklda o'qituvchi markaziy rol o'ynaydi, ular talabalar uchun ma'lumotni bir joyda berishadi.
- Ijtimoiy ta'lim: Ta'limning bu shakli jamoatchilik, xususan, oila a'zolaridan yoki muhitdan foydalanishni o'z ichiga oladi. Talabalar o'z atrofidagi muhitni o'rganish va ijtimoiy va ma'naviy tajriba orqali bilim olishadi.
- Distantion ta'lim: Bu shaklda ta'lim onlayn yoki elektron o'qitish platformalari orqali amalga oshiriladi. Ushbu usul masofaviy ta'limning tez rivojlanayotgan shakli bo'lib, talabalar darslarni uyda yoki o'quv muassasasidan tashqari olishi mumkin.

2. Ta'limning turlari

Ta'lim turlari – bu ta'limni tashkil etishning usullariga asoslangan bo'lib, ular har qanday ta'lim jarayonidagi aniq maqsadlar va vazifalarni belgilaydi. Asosiy ta'lim turlari quyidagilar:

- Ma'lumot berish (tinglovchi ta'lim): Bu turda o'qituvchi aniq va to'liq ma'lumotlar bilan talabani tanishtiradi. O'quvchilar asosan passiv rolni bajaradi, ya'ni ular ko'proq tinglovchi bo'ladi.
- Faol ta'lim: Bu turda talabalar o'quv jarayonida faol ishtirok etishadi. Ushbu turga ishlash, diskussiyalar, guruh ishlari, amaliyot va boshqalar kiradi. Ta'limdagi ishtirokchilar har ikki tomonning faol munosabatda bo'lishini ta'minlaydi.
- Ijodiy ta'lim: Bu turda talabalar o'z ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi, muammolarni yechishda yangicha yondashuvlar ishlab chiqadilar. Masalan, ijodiy loyihalar, tadqiqotlar va san'atdagi o'zgarishlar.
- Interaktiv ta'lim: Ushbu turda o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasida o'zaro muloqotga asoslangan ta'lim jarayoni o'tkaziladi. Singari “mozgovoy shtorm”, rolik o'yinlari, debatlar va boshqalar interaktiv ta'limga kirib boradi.

Ta'limning mazmuni va mohiyati jamiyatning moddiy va madaniy taraqqiyoti darajasi bilan belgilanadi. Ijtimoiy munosabatlar, umumiy ma'lumotga bo'lgan, kishilarning kasbiy tayyorgarligiga, ta'lim haqidagi pedagogik g'oyalarga qarab kishilik jamiyati taraqqiyotining turli bosqichlarida Ta'limning mohiyati, metodi,

tashkiliy shakllari o'zgarib brogan. Ta'limning maqsadi obyektiv hayot talablariga muvofiq holda o'zgarib borgani kabi, ta'limning xarakteri, yo'nalishi ham uning maqsadiga muvofiq o'zgarib boradi. Ta'lim dialektik tarzda taraqqiy etib boradigan ichki ziddiyatlar jarayonidir. Ta'lim bilish qobiliyatlari, his tuyg'ular, idrok, shaxsni tarkib toptiruvchi kuchli omildir. Ta'lim jamiyat qurilishining muhim muammolarini hal qilish – jamiyatning moddiy-texnika bazasini yaratish, ijtimoiy munosabatlarni tarkib toptirish, yangi kishini tarbiyalashga yordam beradi.

Ta'lim o'quchining bilish qobiliyatini o'stiruvchi asosiy omildir. O'quchilar qobiliyatini o'stirishga qaratilgan tizimlar muayyan didaktik qoidalar tarzida namoyon bo'ladi. Didaktik tamoyillarda ta'limning mazmuni va jarayonlariga qo'yilgan talablar belgilanadi (qarang Didaktika). Ta'limning maqsadi va vazifalari ijtimoiy tuzum, shuningdek muayyan o'quy yurtlari funksiyasiga muvofiq tarixan o'zgarib boradi. O'zbekiston Respublikasi Prezident Shavkat Mirziyoyev 2020 yil 23 sentabr kuni mazkur Qonunni imzolashi bilan, amalda bo'lgan 1997 yil 29 avgustdagi «Ta'lim to'g'risida»gi hamda «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to'g'risida»gi Qonunlar o'z kuchini yo'qotdi. Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universitetining ARM majlislar zalida yangi tahrirda qabul qilingan «Ta'lim to'g'risida»gi qonun mazmun- mohiyatini universitet jamoasi va talaba-yoshlarga yetkazish maqsadida sohaning ma-lakali mutaxassisleri ishtirokida talaba-yoshlar bilan ochiq muloqot bo'lib o'tdi. Ta'limni tashkil etish shakli – bu o'qituvchi va o'quchining belgilangan tartibda, muayyan maqsadga muvofiq ma'lum rejimda tashkil etiladigan o'quv-bilish faoliyatining tashqi ifodasidir. Ayni vaqda ta'limning quyidagi shakllari ajratib ko'rsatiladi: individual, individual guruhli, sinf dars, leksiya seminar va sinfdan tashqari, auditoriyadan tashqari, maktabdan tashqari o'quechilari qamrab olishi, o'quchilar faoliyatini tashkil etishi, jamoaviy va individual shakllarining nisbatlari, mustaqilligi darajasi va o'qish jarayoniga rahbarlik qilish xususiyatlari kabi belgilariga ko'ra quidagi uch asosiy turga ajratiladi individual; sinf dars; ma'ruza seminar. Ta'limni tashkil etish shakllari va turlari ta'lim jarayonining samaradorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Shakllar ta'limning qanday yo'l bilan amalga oshirilishini belgilasa, turlari uning mazmuni va maqsadini yoritadi.

Ta'limni tashkil etish shakllari o'quvchilar va o'qituvchilar o'rtasidagi munosabatlar va ta'lim jarayonining boshqarilishini ko'rsatadi. Bu shakllar sinfdagi ta'lim, ijtimoiy ta'lim va masofaviy ta'lim kabi uslublarni o'z ichiga oladi. Har bir shaklning o'ziga xos xususiyatlari bor: masalan, sinfda o'qituvchi yetakchi bo'lsa,

ijtimoiy ta'limda talabalar jamiyat va muhit ta'sirida bilim oladi, masofaviy ta'lim esa texnologiyalar yordamida amalga oshiriladi.

Ta'lim turlari esa ta'limning qanday usullar bilan berilishini va undagi ishtirokchilarning rolini belgilaydi. Ma'lumot berish (tinglovchi ta'lim) talabalarning passiv tinglovchi bo'lishini nazarda tutsa, faol ta'lim talabalarning jarayonda ishtirokini talab qiladi. Ijodiy ta'lim esa talabalarni yangicha yondashuv va muammolarni yechishga o'rgatadi, interaktiv ta'lim esa o'zaro muloqotga asoslanadi.

XULOSA

Umuman olganda, ta'limning shakllari va turlari ta'lim jarayonini boyitadi, uning samaradorligini oshiradi va turli usullar orqali talabalarni har tomonlama rivojlantiradi. To'g'ri tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'quvchilarning bilim olish jarayonini qiziqarli, ijodiy va samarali qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. M Ubaydullayeva, WAYS TO ACTIVATE STUDENTS WHEN TEACHING THE EPIC" ALPOMISH, МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ЯЗЫКА, ОБРАЗОВАНИЯ, ПЕРЕВОДА 4 (5), 2023
2. Н. М Сулейманова, О СТРУКТУРНОЙ СХЕМЕ НОМИНАТИВНОГО ЗНАЧЕНИЯ, Ученый XXI века, 2016
3. UM Azamatovna, THE HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF TURKISH TERMINOLOGY
4. D Axmedova, S Zarmaskhonov, EXPLORING GLOBAL PERSPECTIVES IN LANGUAGE TEACHING AND LEARNING, Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit, 205-207, 2024
5. HM Сулейманова, ЖР Насруллаев, Some aspects of cognitive linguistics, including pragmatic factors, Современные исследования и перспективные направления инновационного развития ..., 2018
6. M Ubaydullayeva, U Murodova, SAIDA ZUNNUNOVA ASARLARIDA KURASHCHAN QAHRAMON TALQINI, Академические исследования в современной науке 2 (23), 123-135, 2023
7. AD Ikramboyevna, SD Ikramboyevna, The Ways of Forming Secondary Nomination in Uzbek Language and Its Impact on Linguistics, International Journals of Sciences and High Technologies, 2023
8. HM Сулейманова, ЖР Насруллаев, Номинативные особенности языковых единиц, Молодой ученый, 212-213, 2018

9. UM Azamatovna, THE HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF THE TERMS OF LITERARY STUDIES OF THE TURKIC PEOPLES
10. Н СУЛЕЙМАНОВА, ТИЛ БЕЛГИЛАРИНИНГ НУТҚҚА КЎЧИРИЛИШИ.
11. qizi To‘yeva, M. S. (2022, November). YANGI O‘ZBEKISTON ORIFA AYOLLARI VA G‘ARB AYOLLARINING JAMIYATDAGI MAVQEYI VA ULARNING HUQUQLARI. In INTERNATIONAL CONFERENCES (Vol. 1, No. 2, pp. 74-81).